

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2015 | ÅRGÅNG 19

Bokförlaget THALES

JASON BRENNAN: *Libertarianism: What Everyone Needs to Know*, Oxford: Oxford University Press, 2012

Libertarianism: What Everyone Needs to Know (Oxford University Press, 2012) är som titeln antyder en introduktionsbok till libertarianismen. Den är skriven av libertarianen Jason Brennan, filosof verksam vid Georgetown University, och ingår i den ämnesmässigt breda serien introduktionsböcker kallad »What Everyone Needs to Know». Brennans bok är uppdelad i nio kapitel, vilka i sin tur innehåller mindre avsnitt bestående av en fråga om libertarianismen och dess svar. Brennan täcker i boken ett vitt spektrum av ämnen: från grundläggande teoretiska frågor, som hur libertarianer definierar frihet och hur de ser på ekonomisk frihet och på den mänskliga naturen, till frågor av närmast kuriös natur, som vilka kändisar som bekänner sig till libertarianismen (tydligt är både Clint Eastwood och komikern Chris Rock libertarianer). Denna bredd kan ses som en förtjänst, då den ger läsaren en förståelse av libertarianismen som sträcker sig utöver de strikt filosofiska och ekonomiska aspekter av teorin som oftast behandlas när libertarianismen kommer på tal i andra sammanhang. Dock tenderar boken att bli lite väl bred: huruvida USA någonsin varit libertarianskt, eller vilket inflytande libertarianismen har utanför USA, är frågor som kanske är mindre intressanta för den svenske läsaren. Boken förefaller dock vara riktad till en amerikansk läsekrets, som mycket möjligt finner dessa frågor mer intressanta. Dessutom är boken inte främst avsedd att läsas från pärm till pärm, utan snarare som en bok där man slår upp de frågor som man är intresserad av. Av den anledningen är boken, som just nämnts, uppdelad i sektioner med frågor och svar, vilket också är anledningen till att viss information ibland upprepas i den. Positivt är att det i slutet av boken både finns ett ämnesregister där man

enkelt kan hitta var i boken vissa ämnen behandlas, och en ordlista där svåra ord förklaras. I vad som följer kommer jag att redogöra för aspekter av boken jag funnit av särskilt intresse, nämligen teorins syn på fattiga och storföretag, distinktionen mellan höger- och vänsterlibertarianer (något som inte tas upp), samt vissa problem med libertarianismen som inte heller tas upp.

Brennan tillhör den libertarianska falangen kallad »Bleeding Heart Libertarians», och är en av grundarna till bloggen med samma namn. Bleeding Heart Libertarians utmärker sig genom sitt, för libertarianska sammanhang, oortodoxa engagemang för frågor som rör samhällets fattiga. Att Brennan tillhör denna grupp framgår tydligt. Exempelvis lägger han vikt vid begrepp som social rättvisa och rättvis resursfördelning – begrepp vars meningsfullhet ifrågasatts av många libertarianer och klassiska liberaler, det första av bland andra Friedrich Hayek, det andra av Robert Nozick. Vidare är övertygelsen om att en fri kapitalistisk marknad gynnar de sämst ställda något som för Brennan utgör en viktig del av rättfärdigandet av denna fria marknad, medan mer hårdföra libertarianer vanligen rättfärdigar den fria marknaden med hänvisning till människors fulla självägandeskap, och snarare ser det som en positiv bieffekt om den fria marknaden gynnar de sämst ställda. I detta sammanhang beskriver Brennan egendomsrättigheter som konventionella, och skriver att

...it would be unreasonable to demand that everyone accept and abide by these conventions unless they had a sufficient stake in them. Thus, if one set of property rights conventions tended to immiserate the poor or leave innocent people without any wealth or opportunity, that would be reason to reject those property right conventions. (Brennan 2012, s. 133)

Att egendomsrättigheter i någon mån är konventionella kan nog många libertarianer skriva under på, men att ideologins rimlighet är avhängig dess konsekvenser för de sämst ställda, är däremot ett för sammanhanget synnerligen starkt påstående. Även i avsnitten där positiva rättigheter behandlas avviker Brennans synsätt från det konventionellt libertarianska. Han hävdar bland annat att: »Contemporary libertarian thinkers tend to embrace positive liberty»

(Brennan 2012, s. 28). Med tanke på hur främmande libertarianer traditionellt sett ställt sig till positiva friheter är detta ett mycket starkt påstående med potentiellt långtgående konsekvenser för den libertarianska teorin. Han medger dock att bekräftandet av positiva friheter i libertarianska sammanhang är en oortodox position. Andra exempel på avvikelser är den kritik mot staten som Brennan till stor del grundar i den skada han menar att en omfattande statsapparat åsamkar de fattigaste i samhället. Vanligare i libertarianska sammanhang är att kritik mot staten grundas i argument kopplade till självägandeskap och de rättigheter som självägandeskap medför. Han förespråkar legalisering av droger med hänvisning till hur det så kallade kriget mot droger i USA drabbar landets fattiga. Jag tycker för övrigt att han argumenterar väl för sin ståndpunkt i denna fråga. Han hänvisar bland annat till det mycket stora antal människor, främst från fattiga områden, som sitter fängslade i USA för drogrelaterade brott (ett större antal än det totala antalet fångar i hela Europa, alla kategorier), samt hur förbud mot droger, och med förbud medföljande behov att smuggla och gömma dessa, leder till att det främst är de starkaste, mest potenta och beroendeframkallande drogerna som kommer att säljas och användas.

Ett tema som återkommer i Brennans bok är hur storföretag utnyttjar staten på ett sätt som missgynnar övriga människor i samhället. Genom lobbyverksamhet och omfattande ekonomiskt stöd till politiska kandidater får stora företag inflytande över politiken, och staten blir i slutändan ett verktyg varmed dessa företag kan värna sina egna intressen. Detta, menar Brennan, tar sig uttryck i statliga subventioner till dessa företag och införandet av krångliga regleringar och skatteregler som effektivt försvårar för potentiella, ofta mindre, konkurrenter att ta sig in på de marknader på vilka storföretagen agerar. Faktum är att ordet »corporate» förekommer över åttio gånger i boken, nästan uteslutande i dessa sammanhang. Även om resonemangen är så begränsade till en amerikansk kontext att tesen att stora stater per automatik gynnar storföretag inte blir helt övertygande, slår Brennan iallafall på ett tillfredsställande sätt hål på den förmodligen ganska spridda tanken att libertarianer är storföretagens ideologiska förkämpar.

Med tanke på att Brennan ger relativt stort utrymme åt frågor rörande samhällets fattiga, samt att boken ämnar ge en grundläggande och övergripande bild av libertarianismen, saknar jag en presentation av vänsterlibertarianismen, som jämte högerlibertarianismen utgör en av libertarianismens två huvudgrenar (detta trots att en av frågorna som besvaras är »are there different kinds of libertarians?»). Dessa två varianter av libertarianismen har radikalt skilda implikationer gällande resursfördelning, och förmodligen känner relativt få människor utanför den akademiska filosofin till vänsterlibertarianismens existens. Vänsterlibertarianer lägger likt högerlibertarianer stor vikt vid individens fulla självägandeskap. De motsätter sig därför paternalism och anser att människor, så länge de inte skadar någon annan, har rätt göra vad de vill med sina egna kroppar. Att till exempel sälja sig själv som slav (något liberaler starkt motsätter sig) är därför enligt både vänster- och högerlibertarianer tillåtet. Vänsterlibertarianer förespråkar dock, till skillnad från högerlibertarianer, resursfördelning i samhället. Faktum är att vänsterlibertarianismen kan ha lika egalitära implikationer som de teorier om rättvisa som formulerats av Rawls och Dworkin (Valentynne et al. 2005, s. 213). Skillnaden mellan höger- och vänsterlibertarianism grundar sig i hur man betraktar ägandet av naturliga resurser (att kontrastera mot resurser som är en del av individen, såsom kroppsliga och intellektuella förmågor). Vänsterlibertarianer anser att naturliga resurser »i någon egalitär bemärkelse» tillhör alla människor, av vilket följer att »[m]erely being the first person to claim, discover, or mix labor with an unappropriated natural resource does not ... generate a full private property right in that natural resource» (Valentynne et al. 2005, s. 201). Vänsterlibertarianer argumenterar, utifrån deras syn på naturen som gemensamt ägd, för att någon egalitär princip bör styra hur naturliga resurser skall fördelas (det råder olika uppfattningar gällande vilken princip).

En förtjänst med boken är att Brennan på ett väldigt balanserat sätt redogör för sina åsikter: många av bokens avsnitt avslutas med trovärdiga och välformulerade exempel på hur hans åsikter kan ifrågasättas av kritiker. Exempelvis avslutar han ett avsnitt i vilket han argumenterat för att stater bör värna endast om medborgares

negativa friheter, istället för att juridiskt garantera deras positiva rättigheter, på följande sätt:

Sophisticated nonlibertarians respond that of course legal guarantees are no real guarantees, and of course protecting negative liberty is essential to promoting positive liberty. However, they argue, that as an empirical matter, we need extensive government intervention and a strong welfare state to make sure everyone benefits from a market economy and from their negative liberty. (Brennan 2012, s. 29)

Något jag saknar i Brennans bok är lösningsförslag på vissa grundläggande problem som libertarianismen står inför. Ett sådant rör problematiken med att överlåta våldsmonopolet till en privat aktör. Problemen som våldsmonopol medför har formulerats väl av libertarianer i deras kritik mot staten. Detta problem sammanfattades av Lord Acton med de kända orden (som för övrigt citeras av Brennan) »makt korrumperar, och absolut makt korrumperar absolut». Libertarianer menar att den individ eller grupp av individer som besitter makt kommer att sträva efter att utöka denna. Brennan skriver i sin bok om våldsmonopolets problem, men bara när detta är kopplat till statligt våldsmonopol. Exempelvis skriver han under rubriken »*Why do libertarians favor limited government and dislike big government?*» att människor som strävar efter makt (i detta fall politiker) ofta är omoraliska människor, och vidare att när en omoralisk person tävlar mot en moralisk person tenderar den omoraliska personen att vinna, då den moraliska personen, men inte den omoraliska, kommer att hålla sig inom moralens gränser i denna tävlan, vilket ger den omoraliska personen en fördel (Ibid., s. 56).

Problematiken med centraliserad makt är något som människor länge varit medvetna om. Av den anledningen finns i dagens moderna demokratier vissa inbyggda mekanismer, avsedda att undvika, eller minimera, detta problem. Ett exempel på en sådan mekanism är maktindelning, vilket förespråkades av Montesquieu. Idén med maktindelning går ut på att statens makt fördelas på olika, oberoende maktinstanser. Enligt Montesquieu bör en stats makt delas mellan en lagstiftande del, en dömande del, och en

verkställande del. Dessa delar är alla begränsade av lagens ramar, men begränsar också varandra; ingen instans ges utrymme att tillskansa sig obefogat stor makt, då detta skulle hindras av de andra instanserna (som skulle förlora makt av ett sådant förfarande) (Bok 2010).

En annan metod som använts för att försäkra sig om att makthavare inte överskrider sina befogenheter är kopplad till Locke, och inbegriper införandet av en skriven lagsamling i form av en konstitution, där statens befogenheter och begränsningar tydligt formuleras. Syftet med konstitutionen är att begränsa en regerings makt och befogenheter, göra regentens legitimitet beroende av konstitutionens efterföljande, och således förhindra maktmissbruk och utveckling av staten i totalitär riktning (Waluchow 2012). Libertarianer är ofta snabba att påpeka bristerna i dessa lösningar på maktkoncentrationens problem. Brennan behandlar i ett avsnitt av sin bok konstitutionalismens brister. Där skriver han bland annat att även totalitära stater, såsom Sovjet under Stalin, haft konstitutioner där mänskliga rättigheter garanterats, vilka dock fullständigt förbisetts av ledarna för dessa stater. Han ger även många exempel på konstitutionsvidrigt handlande i USA, där exempelvis censur, i strid med den amerikanska konstitutionens första tillägg, länge använts, och försvarsmakten nyligen likviderat amerikanska medborgare utan rättegång. Han beskriver också hur maktindelningens ramar (i strid mot konstitutionen) överskridits när presidenten givits befogenhet att ensam avgöra när och hur landet ska gå ut i krig. Man kan sammanfatta Brennans (och många andras) kritik av konstitutionalismen med hans påstående att »konstitutionen är bara ett papper» (s. 73).

Denna kritik förefaller rimlig. Frågan är hur det libertarianska alternativet till staten ser ut. Brennan tar upp flera alternativ, och först att behandlas är anarkismen. Anarkismen är emot allt som skulle kunna beskrivas som en stat. Lösningen består alltså inte i att blott ha en liten stat, utan i att inte ha någon stat över huvud taget. Denna lösning ger dock upphov till andra uppenbara problem: givet den mänskliga naturen med alla dess brister, är

inte människor i behov av en stat som reglerar deras förehavanden och bestraffar de som begår orätt mot andra? Brennan skriver att anarkisten kan vända på frågan: Är inte den mänskliga naturen och dess brister en anledning att avskaffa staten? Detta med anledning av den fara som är förenad med att ge en liten grupp människor (regeringen) stor makt över övriga människor i samhället (Brennan 2012, s. 58). Huruvida ett statslöst samhälle skulle fungera bättre än ett samhälle med en centralstat är en empirisk fråga¹ som bäst besvaras av sociologer, varför jag lämnar den därhän, men med konstaterandet att de flesta människor inte ser anarkismen som en rimlig lösning på problemet som diskuteras.

Brennan presenterar sedan ett annat libertarianskt alternativ till staten, vilket skulle kunna beskrivas som en radikal form av maktindelning: ett system där olika aktörer parallellt tillhandahåller de säkerhetstjänster som i dagens samhälle tillhandahålls av staten. Detta system kallas »polycentrisk lag» och är tänkt att skapa en konkurrenssituation där människor i ett samhälle själva får välja vilken aktör de ska anlita vid dispyter, samt vilken uppsättning lagar de vill leva under. När konflikter uppstår mellan människor som tillhör olika säkerhetsaktörer, kommer dessa sträva efter att undvika kostsamma konflikter, och således söka förhandlingslösningar. Det är alltså ett system som förespråkarna menar skulle undvika våldsmonopol och genomsyras av förhandling och samförstånd. Eftersom detta system saknar en stat enligt någon gängse definition av begreppet, är det en form av anarki (Brennan 2012, s. 58).

Det tredje libertarianska alternativet till dagens konstitutionella demokratier är en minimal eller ultraminimal stat. Detta förefaller vara det minst utopiska, mest realistiska alternativet till dagens konstitutionella demokratier, och således det mest intressanta. Den minimala staten förespråkades av bland andra Robert Nozick. Nozick föredrog den minimala staten framför anarki, då han menade att ett anarkistiskt tillstånd, även ett polycentriskt sådant, förr eller senare skulle leda till skapandet av den minimala staten. Detta skulle ske genom en process vars början var arbetsdelning; istället för att var och en i ett anarkistiskt tillstånd skulle skydda sig själva, skulle säkerhetsföretag växa fram. Dessa skulle mot betalning skyd-

da sina kunder, vilket skulle innebära att kunderna skulle slippa skydda sig själva och istället ägna sig åt sådant de hellre ville syssla med. När varje säkerhetsföretag skulle se till sina kunders intressen, skulle, menade Nozick, konflikter mellan säkerhetsföretag uppstå när konflikter mellan företagets kunder uppstod. I dessa konflikter skulle de starkaste företagen vinna, vilket skulle gynna deras kunders intressen, på bekostnad av kunderna till de svagare, förlorande, säkerhetsföretagen. Detta skulle leda till att människor, måna om sina intressen, skulle överge svagare säkerhetsföretag för att bli kunder hos de starkare. Processen skulle mynna ut i ett »naturligt monopol», där ett företag skulle etablera sig som det enda verk samma säkerhetsföretaget inom ett visst geografiskt område. Eftersom detta företag, för sina kunders skull, skulle förbjuda alla andra aktörer (inklusive privatpersoner) från att utöva säkerhetsverksamhet, dvs. skyddande och genomdrivande av rättigheter, skulle det äga ett de facto våldsmonopol inom det geografiska område där det var verksamt, och således vara Nozicks variant av en stat (Nozick 1973, ss. 13–16). Detta skulle vara en minimal stat med befogenheter begränsade till skyddande och genomdrivande av rättigheter, vilket systemets förespråkare menar är en viktig förutsättning för att förhindra maktmissbruk – ju färre befogenheter, desto mindre möjligheter att missbruka dessa.

Jag menar dock att denna lösning är problematisk. För det första träffas den av den libertarianska kritiken mot demokratisk konstitutionalism i högre utsträckning än den demokratiska konstitutionalismen självt. För det andra, menar jag, kan en viss typ av libertariansk kritik riktad mot ett samhälle med konstitutionell demokrati, i ljuset av det libertarianska alternativet, vändas till ett argument för konstitutionell demokrati.

Gällande den första punkten har jag svårt att se hur en privat aktör med våldsmonopol skulle vara motiverad att hålla sig inom det libertarianskt avgränsade förhållningssättet till andra människor. Vad hindrar det dominanta säkerhetsföretaget från att utnyttja sin ställning och sitt våldsmonopol till att suga ut övriga samhället? Vad hindrar det från att, med våld eller hot därom, kräva en oproportionerligt stor del av samhällets resurser, långt

överskridande de resurser dess verksamhet skulle generera om det agerade på en fri marknad där andra aktörer var verksamma, och således förtrycka samhällsmedborgarna på ett långt mer omfattande sätt än dagens demokratiska statsapparater gör (även enligt en libertariansk måttstock)? Det faktum att detta förfarande skulle kränka andra människors äganderätt, och således strida mot libertarianska etiska principer, verkar på sin höjd ge svaga skäl att tro att företaget skulle avhålla sig från att utnyttja sin särställning på ett orättfärdigt sätt. Det förefaller som att den konstitutionella demokratin inte lider av samma påfallande risk att någon aktör i samhället kommer att utnyttja sin särställning på ett liknande sätt, och argument för detta kan kopplas till mitt andra påstående ovan, där jag hävdade att libertariansk kritik mot dagens demokratiska samhälle kan vändas till ett argument *för* detsamma. Det jag syftade på var den kritik vissa libertarianer riktar mot exempelvis vissa statsanställda akademiker. Denna kritik går ut på att akademiker inom ramen för sin akademiska verksamhet verkar för att skapa legitimitet åt sin arbetsgivare – staten. Exempelvis beskriver Block (2004) staten som ett rövarband som »bought out the academic and religious classes, paying them to weave apologetics about its wise and benevolent rule» (s. 127). En rimlig tanke verkar vara att just det faktum att dagens moderna demokratier betraktas som legitima av merparten av dess medborgare (vilket möjligen akademiker och religiösa institutioner bidragit till), gör att exempelvis högt uppsatta militärer varken kan eller vill missbruka sina militära resurser på ett sådant sätt som jag beskrev att ett privat säkerhetsbolag mycket möjligt skulle kunna göra i en libertariansk stat. Med andra ord verkar staten ha en inbyggd mekanism (vilken Block pekar på i citatet ovan) som gör att dess befolkning upplever den som legitim, och således respekterar den. Till Brennans försvar kan sägas att denna fråga (märkligt nog), sällan tas upp i debatten kring libertarianism.

Sammantaget är dock *Libertarianism: What Everyone Needs to Know* en balanserad och informativ bok vars argumentation i allmänhet är väl underbyggd, även i ljuset av den kritik jag framför

ovan. Dispositionen gör det enkelt att hitta de avsnitt man själv är intresserad av, men gör det också något omständligt att läsa boken från pärm till pärm. Vidare kan det, oavsett om man övertygas av Brennans argumentation eller ej, vara perspektivvidgande att se hur även libertarianer (som i svensk debatt ofta benämns »nyliberaler») i sitt politiska engagemang kan motiveras av genuin omtanke för samhällets svagaste. Boken är således relevant för alla, oavsett politisk hemvist. Slutligen innehåller boken, trots sin enkla framställning, information som kan vara ny även för den med viss kännedom om ämnet. Detta gör boken läsvärd, i synnerhet för nybörjaren, men också mer allmänt för var och en med intresse för politisk filosofi.

→

Johannes Frech

Noter

1 Iallafall i huvudsak. En del av svaret beror ju på vad som avses med »bättre», men i stora drag är nog människor ganska överens om vad ett gott samhälle innehåller (exempelvis säkerhet, frihet, och materiellt välstånd), även om meningsskiljaktigheter kring hur de olika värdena ska vägas mot varandra förekommer.

Referenser

- BLOCK, WALTER E. (2004) »Radical Libertarianism: Applying Libertarian Principles to Dealing with the Unjust Government, Parts I & II», *Reason Papers*, vol. 27, ss. 113–130.
- BOK, HILARY (2010) »Baron de Montesquieu, Charles-Louis de Secondat», *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.), Spring 2010 Edition, <http://plato.stanford.edu/archives/spr2010/entries/montesquieu>
- BRENNAN, JASON (2012) *Libertarianism: What Everyone Needs to Know*, Oxford: Oxford University Press.
- MACK, ERIC (2010) »The Natural Right to Property», *Social Philosophy & Policy*, vol. 27, nr 19, ss. 53–78.
- NOZICK, ROBERT (1974) *Anarchy State and Utopia*, New York: Basic books.
- PETER VALLENTYNE, HILLEL STEINER & MICHAEL OTSUKA (2005) »Why Left Libertarianism Is Not Incoherent, Indeterminate, or Irrelevant: A Reply to Fried», *Philosophy & Public Affairs*, vol. 33, nr 2, ss. 201–215.

JOHANNES FRECH, »LIBERTARIANISM: WHAT EVERYONE NEEDS TO KNOW»

WALUCHOW, WIL, »Constitutionalism», *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.), Winter 2012 Edition,
<http://plato.stanford.edu/archives/win2012/entries/constitutionalism>